

Ceni svih vrsta sredstava za prevoz morem obraćeno je mnogo pažnje, tako da se dobija ne samo jasna predstava o ceni barki i brodova nego i njihovoj veličini, broju posade i nosivosti. Pitanje cene radne snage posebno je interesantno, i autor je uglavnom uspeo dati pregled cena kako kvalifikovane tako i nekvalifikovane radne snage, zaključujući da su nadnice rasle uporedo sa promenom vrednosti novca, ali su porasle više nego što je zahtevalo kvarenje monete, što je bio slučaj i kod cena. Ipak bi se moglo zameriti autoru na nedovoljnoj preciznosti kad govori o nadnicama stručnih radnika u godini pomora 1348. Tako navodi da je kamenar u tim godinama imao 5,5—6 din. dnevno, a zaboravlja da su 6 dinara imali samo strani majstori (iz Ugarske i Nemačke) dok je plata domaćih bila najviše 5,5 din. na dan. Kad se radi o služinčadi i određivanju njihove novčane nagrade, mora se razlikovati služinčad koja se obavezuje na rad u Dubrovniku i čiji su uslovi života mnogo bolji a plata veća od onih koje su kupovali južnoitalijanski trgovci samo za stan i hranu i najčešće bez ikakve novčane nagrade, a rok službe im je bio do 20 godina. Samo ako se uzme u obzir služinčad u Dubrovniku, može se dobiti tačan iznos njihove zarade. Ta razlika se kod autora ne vidi dovoljno. Dobro bi bilo da je autor, kad već govori o ceni radne snage, obuhvatio i plate državnih službenika i promene koje su verovatno došle i kod njih u vezi sa opštim porastom cena u drugoj polovini XIV stoleća.

Plemeniti metali zauzimaju posebno mesto, obzirom na njihovu ulogu u privrednom životu Dubrovnika a još više zaleđa. U vezi sa srebrom, autor je dao i promenu količine srebra u novcu, sa čim je u neposrednoj vezi i porast cena, što se iz njegova rada jasno vidi. Do polovine XIV st. cene se sa malim promenama održavaju na istoj visini. Promena nastaje u vezi sa pomorom 1348, ali stabilizacija dolaze srazmerno brzo. Međutim, odlučujući skok nastaje 70-ih godina i takvo stanje uz male promene ostaje do kraja stoleća.

Dalja istraživanja će možda u ponečemu izmeniti i dopuniti autorove zaključke, ali mu ipak pripada velika zasluga što se hrabro odlučio na tako komplikovan i opsežan posao i time mnogo pridoneo proučavanju cena u srednjem veku.

Dužanka Dinić-Knežević

S. Ćirković, O »đakovačkom ugovoru«, IG 1962, 1—4.

Prije pola stoljeća mađarski historičar J. Karácsonyi iznio je mišljenje da je do sastanka između bosanskoga kralja Stefana Dabiše i udarskoga kralja Žigmunda moglo doći tek 1394. U našoj historiografiji, međutim, nije to bilo prihvaćeno. Budući da je danas, na osnovu diplomata iz Žigmundova vremena, poznato kraljevo kretanje tokom 1393. i 1394, S. Ćirković ističe u svom prilogu da je Karácsonyi bio u pravu pa da se zbog toga moraju »neka shvatanja o bosansko-ugarskim odnosima toga vremena« (str. 3) revidirati.

Prateći Žigmundovo kretanje 1393, autor smatra da je kralj jedino u vremenu od 24. jula do 12. augusta mogao biti u Đakovu, ali da na te datume ne upućuje »ni jedan dokument o „Đakovačkom ugovoru“ (6). Opisujući događaje 1394, on upozorava da se u Žigmundovim ispravama za porodice Gorjanskih i Kanižaja izričito

navodi kako se poslije poraza hrvatskih ustanika bosanski kralj pokorio Žigmundu. Ti su se podaci ranije vezali za ponovni sukob Žigmunda i Dabiše, pošto je Dabiša tobože prekršio »Đakovački ugovor«. Autor je uvjerljivo dokazao da takvu podvostručavanju nema mjesta i da vrijeme Dabišina podčinjavanja pada »u kratko razdoblje između 23. juna, kada se Žigmund još nalazi u Pečuju i 11. jula, kada je izdao povelju za Vukmira Semkovića« (7). Na temelju kronoloških podataka i elemenata iz sadržaja teksta Hrvojeve isprave od 23. VIII 1393, Ćirković je ocjenjuje kao rezultat separatnog Hrvojeva sporazuma sa Žigmundom, kojemu je bila svrha da se Hrvoje »privuče na Žigmundovu stranu iz stranke pristalica Ladislava Napuljskoga, kojoj je ranije pripadao« (8).

Nakon što je došao do tih rezultata, autor prikazuje razvitak bosansko-ugarskih odnosa u vrijeme kralja Dabiše. On zaključuje da je 1392. »izvršeno izvesno pomeranje od napuljske stranke prema Žigmundovoj«, što po njegovu mišljenju — proizlazi iz sukoba bana Vuka Vukčića s Ivanom Pališnom oko Vrane i Ostrovice i iz banova bližeg dodira sa Zadrom. Primitak Vuka, za zadarskog građana po Ćirkovićevoj ocjeni je »svjedočanstvo o Vukovom približavanju Žigmundovoj stranci«, a ne »znak udaljavanja Zadra od Žigmunda«, kako se to u našoj historiografiji ranije mislilo (9).

Oslanjajući se na raspravu F. Šišića »Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba« Ćirković konstatira da se sukob za Ostrovicu i Vranu desio 1392. Međutim, Šišić je, izdajući nešto kasnije »Ljetopis Pavla Pavlovića«, prebacio taj događaj u g. 1393.¹ Njegovo mišljenje da je Pavlović računao »more veneto« prihvatili su V. Brunelli² i M. Perojević,³ dok se G. Praga⁴ nije s njime složio. Budući da je Lučićevo izdanje Pavlovića već Rački ocijenio kao nekritično i manjkavo, Šišić je, kako sam kaže, »odstranivši potpuno sve hronološke poteškoće i dotjeravši svagdje, gdje je to bilo nužno, sam tekst«,⁵ taj ljetopis ponovo izdao. S obzirom na te promjene i razlike u mišljenju, ne može se, mislimo, bez prethodne kritičke ocjene, prijeći preko Šišićeve kronologije i poslužiti se, kao što je to Ćirković uradio, jednim još uvijek nedovoljno i, prema tome, spornim datumom kao argumentom za iznošenje nekih zaključaka. U svom tekstu i bilješkama autor ne navodi razloge zbog kojih je sukob oko Vrane i Ostrovice prebacio u 1392. Prihvaćajući Šišićevo mišljenje, smatramo g. 1393. kao tačan datum za te događaje.

Odbacujući mišljenje da je banovo približavanje Zadru bio znak udaljavanja toga grada od Žigmunda, autor ni u tom pitanju ne pobija mišljenja koja su se dosada iznosila u korist takvom zaključivanju. Približavanje Zadranu namjesniku bosanskoga kralja potpomogla je — drži Rački — »ne malo razmirica koja se zapodjenula između njih i hrvatskoga bana Ivana«. ⁶ S njim se isprva složio i V. Klaić,⁷ ali je kasnije tvrdio da je ban Vuk Vukčić nastojao predobiti Zadar, koji je

¹ F. Šišić, Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga, VZA VI, Zagreb 1904, 17.

² V. Brunelli, Storia della città di Zara, Venecija 1913, 509.

³ Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463, Sarajevo 1942, 356.

⁴ G. Praga ovako ocjenjuje taj Šišićev rad: »...nuova edizione di F. Šišić, in Vjesnik hrv.-slav.-dalm. Zemaljskog Arkiva, Zagabria 1904, ma peggiore e piu infida del Lucio, giacchè a base della ricostruzione cronologica è posto l'anno more veneto, mentre a Zara era in uso l'anno ab incarnatione.« (Storia di Dalmazia, Padova³ 1954, 263).

⁵ Šišić, n. dj., 1.

⁶ F. Rački, Pokret na slovenskom jugu koncem XIV i početkom XV stoljeća, Rad JAZU III, Zagreb 1868, 129.

⁷ V. Klaić, Poviest Bosne do propasti kraljevstva, Zagreb 1882, 199; isti, Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća II/1, Zagreb 1900, 258.

u toku 1392. stao malaksati u vjernosti prema kralju Žigmundu, i da su Zadrani »zavedeni obećanjima bosanskih velikaša sve nasuprot zajamčenom pravu hrvatskih bana knezu Ivanu uskraćivali dužni dohodak od tridesetnice u svom kotaru«. ⁸ Šišić vidi u izboru Vuka Vukčića i njegova podbana Ivana Mišljenovića »najočitiji dokaz zbliženja zadarskog bosanskoj politici« a ističe, uz ostalo, da je prvi zadatak novog Žigmundova bana Ivana bio spriječiti »da se važni grad Zadar ne predade sasvim u ruke Stjepanu Dabiši«, dok za uskraćivanje banskog dijela tridesetnice prihvaća Klaićevo mišljenje. ⁹ Čorović smatra da Bosna vrši svoj utjecaj preko braće Vukčića i Ladislavljevu vlast ocjenjuje kao posrednu i nominalnu pa ga ne čudi što dalmatinski gradovi »ne traže u prvi mah druge vlasti sem Dabišine i što čak i Zadrani ulaze pomalo u vezu s bosanskim vojvodama«. ¹⁰

Ni za tezu o približavanju Vuka Vukčića 1392. Žigmundovoj stranci Ćirković ne donosi novih argumenata. Naprotiv, razvitak događaja do 1394, do poraza Vuka Vukčića od strane Žigmundovih pristaša kod Knina govore posve suprotno njegovim tvrdnjama. Uostalom, već je Rački upozorio da »ništa ne opunovlašćuje vjerovati da je Vuk htjeo Vranu i Ostrovcu posjesti na korist kralja Sigismunda«. ¹¹

Međutim, upravo rezultati autorova priloga dopuštaju da se ovi događaji objasne na drugačiji način. Dosada se u našoj historiografiji posvećivalo malo pažnje izvanrednoj aktivnosti napuljske stranke koja je odmah nakon Tvrtkove smrti nastojala stvoriti uvjete za jačanje svojih pristaša u Hrvatskoj i Dalmaciji ¹² kao i za eventualni dolazak samog Ladislava u Dalmaciju. ¹³ U realizaciji tih planova i za obračun s glavnim protivnikom Žigmundom željeli su pridobiti što više feudalaca a pokušavali su uvući u tu borbu i Turke. ¹⁴ Već 15. VI 1391. Ladislav Napuljski daruje Pavlu i Ivanu de Sarus imanja u vukovskoj i požeškoj županiji a mjesec dana kasnije Ladislavu de Zernigleuich neke posjede u vukovskoj »banovini«. Naročitu pažnju posvetio je braći Hrvoju i Vuku Vukčiću, kojima 17. VII podjeljuje »banatum regnorum nostrorum Dalmatie et Chrohacie cum terris, villis, castris, oppidis, iuribus...« a istog dana sela Sridu i Zabić njihovu bratu Dragiši. ¹⁵ Uz braću Vukčiće, Ladislav se, u prvom redu, oslanja na Ivaniša Horvata, bivšeg mačvanskog bana, koga je imenovao glavnim namjesnikom u Ugarskoj i pridruženim kraljevinama ¹⁶ i na njegova brata Pavla. Osim toga, napuljski dvor napušta raniju Tvrtkovu politiku sile prema Zadru a banu Vuku Vukčiću povjerena je zadaća da ojača napuljske pristalice, da uspostavi s gradom prijateljske odnose i pruži mu svaku pomoć. Vuku je to pošlo za rukom: on je primljen za njihova građana a nasljednici Paližne žrtvo-

⁸ V. Klaić, Krčki knezovi Frankopani, Zagreb 1901, 186.

⁹ F. Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba (1350—1416), Zagreb 1902, 86/7.

¹⁰ V. Čorović, Historija Bosne, PJ SAN 129, Beograd 1940, 343.

¹¹ Rački, n. dj., 128.

¹² Klaić konstatira da je Ladislav odmah poslije smrti Tvrtka, koji je »radeći tobože za njega u istinu svojoj vlasti podložio Hrvatsku i Dalmaciju«, odlučio istaknuti svoje pravo na te kraljevine nasuprot njegovu nasljedniku Stjepanu Dabiši (Povjest Hrvata, 260).

¹³ Za pokušaje Ladislavljeva dolaska 1392. u Senj Šišić je donio dokaze (Vojvoda Hrvoje, 83.)

¹⁴ Ladislav šalje 1392. povjerljiva čovjeka Bajazitu i javlja: »... Habentes itaque cum Serenitate Vestra certa conferre que... distantes a uobis eidem Vestre Serenitate uerbo non possumus explicare: nec minus de viro nobili... familiari et fideli nostro dilecto ab experto confisi, ea sibi sub credencie fide commissimus...« pa molli sultana »... predicti relatibus, quem in agendis nostris et aliis sibi expedientibus fiducialiter Vestre Serenitati reconmictimus, velit eadem Vestra Serenitas tamquam nobis adhibere credentia« (G. Wenzel, Acta externa III, Budimpešta 1876, 720/1). 11. IX 1393. pišu iz Venecije potkapetanu Francisku Bembu neka propusti brod Nikole Trogirana, jer vozi u Apuliju turskog poslanika koji ide »... ad dominum regem Vencislaum pro complemento nuptiarum tractaturum inter ipsum dominum regem et filiam dicti Basaiti« (S. Ljubčić, Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i mletačke republike, MSHSM IV, 317).

¹⁵ Arkiv za povjestnicu jugoslavensku VII, Zagreb 1863, 26—35; usp. Wenzel, n. dj., 696—704.

¹⁶ Kukuljević, n. dj., 36; usp. Šišić, Vojvoda Hrvoje 83.

vani su novom kursu prijateljstva. Nosioci takve politike među Zadranima bili su Ivan Grizogono i njegov sin Dujmo.¹⁷ God. 1392. Ladislav nagrađuje Ivana darujući mu Obrovac, ne samo za zasluge ukazane njegovu ocu nego i za »servitią . . . subsequenter maiestati nostrae impensa, nullis sue persone parcendo periculis, laboribus et expensis, a quarum prestatione non deficit . . .«.¹⁸

Zadar, dotada najvjerniji Žigmundov grad u Dalmaciji, dolazi u sukob s njegovim banom Ivanom Krčkim i uskraćuje mu dužne prihode. Banove čete iz tvrđave Ljubaća, bez većih uspjeha, napadaju zadarski teritorij, pa Ivan Krčki u proljeće 1393. traži od Mlečana galije da bi Zadrane primorao da budu pokorni kruni i kralju ugarskom a i njemu kao banu.¹⁹ U maju 1393. Zadar šalje Žigmundu poslanike Teobalda de Nassisa i Mazolu de Fanfognu, koji su ga, prema dobivenim uputama, imali zamoliti da imenuje drugog bana i da gradu ostavi čitav prihod od tridesetnice i soli. Računajući na pomoć Vuka Vukčića i napuljske stranke a u želji da iz toga izvuku materijalnu korist, oni, uz ostalo, naređuju poslanicima da u slučaju neuspjeha navijeste da mu neće biti vjerni.²⁰ Već sama činjenica da kralju navješćuju mogućnost drugačije političke solucije pokazuje da je u to vrijeme, vjerojatno, i bilo nekih izgleda za njenu realizaciju.²¹ Međutim, u studenom iste godine Zadranima se sporazumjeli s predstavnicima bana Ivana a s Butkom Kurjakovićem i Karlom Krbavskim sklopili su u siječnju 1394. savez protiv Žigmundovih protivnika.²²

Da bismo razumjeli ovu promjenu u Žigmundovu korist, moramo se osvrnuti na akcije koje je kralj poduzeo da onemogući spomenute planove napuljske stranke. G. 1391. Žigmund je bio zaokupljen pripremama za borbu s Turcima, koji su zajedno sa srpskim pomoćnim četama provaljivali u Mačvu i Srijem. U maju 1392. poduzima ofenzivne akcije pa ugarske čete uspješno gone Turke dolinom rijeke Mlave sve do grada Ždrijela.²³ Tek po povratku s ove vojne Žigmund priprema obračun s pristalicama napuljske stranke. Još u toku 1392, svakako prije decembra, sklopio je primirje s Bosnom, a u augustu 1393. postigao najvažniji uspjeh: pridobio je za sebe Hrvoja Vukčića.²⁴ Takav razvitak događaja kao i neaktivnost napuljske stranke, koja nije započela očekivane vojničke akcije u toku 1393, — čini se, zbog toga što nije osigurala tursku pomoć — utjecao je na odluku Zadra da se potkraj 1393. nagodi s predstavnicima Ivana Krčkog.

¹⁷ Među građom koju je Praga prikupio za svoje izdanje Pavlovićeva ljetopisa nalazi se dokument iz kojeg se vidi da se sin Ivana de Grisogono zove Duymus (Biblioteca Marciana, Cod. ital. cl. VI, Codex 508 [Praga IV], 12302) a ne Doycus kako ga naziva Šišić (Ljetopis 23, 25). 13. I 1397. Pavao i Karlo Krbavski te Pavle Mihalović traže od zadarskih rektora i one krivce »qui alium dominium introducere in Dalmatia (voluerint)«. Spomenuti Dujmo, najutjecajniji pristaša napuljske stranke u Zadru uz oca Ivana, okrivljen je i za tu optužbu (Ljetopis, 22). On je, uz ostale, nastojao da poslije Tvrtkove smrti omogući Ladislavu dolazak u Dalmaciju.

¹⁸ Kukuljević, n. dj., 41.

¹⁹ Wenzel, n. dj., 733; usp. Rački, n. dj., 129.

²⁰ F. Šišić, Izprave što ih je prbio Lucije u »Inscriptiones dalmaticae« kao dopunu Pavlovićevom ljetopisu, VZA VII, Zagreb 1904, 46.

²¹ Raspravljajući o događajima iz prve polovine 1393, Klaić smatra da je Dabiša vidio da mu se otima Hrvatska i Dalmacija »te da mu ih je ustupiti ili kralju Ladislavu ili Sigismundu«. Izlaz iz takve situacije za Dabišu, koji želi sačuvati kraljevsku čast, vidi u Đakovačkom ugovoru iz 1393 (Poviest Bosne, 202).

²² Poslanstvo krbavskog biskupa Nikole i ninskog Ivana da Zadrane pomire s banom Ivanom Krčkim, po Klaiću nije urodilo plodom, jer »nema vijesti da li im je to pošlo za rukom« (Povjest Hrvata, 264). Međutim, sam Pavlović izričito navodi da je on 15. XI 1393. izabran zajedno sa zadarskim plemićima de Raduchis, de Nassis i de Begna »ad confirmandam dictam concordiam cum ipsis dominis episcopis, pro parte nostre communitatis«. Pavlović i spomenuti plemići, uz neke druge, predstavnici su zadarske općine i 27. I 1394. kad je sklopljen savez sa Žigmundovim banom Butkom Kurjakovićem i Karlom Krbavskim (Ljetopis, 18).

²³ Šišić, Vojvoda Hrvoje, 84/5.

²⁴ S. Ćirković, O »Đakovačkom ugovoru«, IG 1962, 1—4, 9.

Dabiša je, doduše, još 1392. sklopio primirje s Žigmundom, ali je čitavu 1393. bio samo pasivni promatrač.²⁵ Kada je u proljeće 1394. saznao da Žigmund sprema vojnički obračun s glavnim pristašama napuljske stranke u Hrvatskoj i Dalmaciji, odlučio je i sam pridonijeti uspjehu tog pothvata. Njegovih četama pod knezom Ivanom Radivojevićem pridružile su se, po njegovu nalogu, općine Korčula, Hvar i Brač s lađama, momčadi i strojevima za podsjedanje. Koncem juna 1394. one su osvojile Omiš,²⁶ uporište braće Horvata, koji su se povukli u Dobor i ondje, vjerojatno izdajom, pali u Žigmudove ruke. Nakon pobjede kod Dobora Dabiša se pogodio s Žigmundom: on se odrekao Hrvatske i Dalmacije, a Žigmund mu je priznao kraljevsku vlast u Bosni što se, — kako ističe Rački — »inače nije posvema sudaralo s načeli državnoga prava ugarskoga, koje je zastupao kralj Ljudevit i izrično prihvatio njegov nasljednik«.²⁷ To je bio u stvari ustupak Dabiši za pomoć ukazanu u borbi protiv braće Horvata.

Poslije Doborske katastrofe, Žigmundove čete pobijedile su kod Knina bana Vuka Vukčića, posljednjeg znatnijeg pristašu napuljske stranke. Tako je 1394. definitivno onemogućen prvi pokušaj kralja Ladislava da dođe u Dalmaciju.

Ivan Kampuš

NEKI SOVJETSKI RADOVI O RANOSREDNJOVJEKOVNOJ HRVATSKOJ

Posljednjih se godina u Sovjetskom Savezu povećao interes za istraživanje prošlosti jugoslavenskih naroda. Ono, što valja istaći kao pozitivno u tim istraživanjima, je činjenica da njihovu polaznu tačku čine izvori i da se ove nastoji interpretirati bez ikakvih unaprijed određenih stavova. Uvijek to, doduše, ne uspijeva, kao npr. u slučaju E. A. Efremova, *Patronimija u Horvatov v XI — prvoj četvrti XIII vv.* (Slavjanskij sbornik, Velikie Luki 1963, 10—22), koji ponekad prilazi izvorima s mišljenjem za koje samo traži potvrdu. To je, npr., tvrdnja da je »feudalno-zavisnom seljaštvu, koje sjedi na zemlji feudalnih vlasnika, bilo teže sačuvati rodbinske kolektive« (19), čemu protivurječi opće poznata činjenica da su zadruge i velike očinske porodice predstavljale temelj za feudalni sistem eksploatacije kod Južnih Slavena i da su posebni oblici zemljišnog vlasništva, kojih su subjekti više porodica — gazdinstava, povezanih rodbinskim odnosima: pečišča u sjev. Rusiji, *sjabri* u Ukrajini i *dvorišča* u Bjelorusiji — postojali još u drugoj polovici XIX stoljeća.

U tom radu pisac nastoji da daje svoje tumačenje problema rodbinskih zajednica i patronimije u dalmatinskoj Hrvatskoj, smatrajući da termin *rod* — *genus* ne odgovara svojem sadržaju i da postoji samo iz običaja, dok je izraz *bratstvo* tek jedan od naziva za te rodbinske kolektive. Valja mu prigovoriti da je propustio da se pozabavi terminom *pleme*, što predstavlja glavni nedostatak njegova članka.

²⁵ Još u septembru 1393. Ivaniš Horvat se nalazi na spisku vlastele bosanskoga kralja (Čirković, n. dj., 9).

²⁶ Napad Dabišinih četa na Omiš Šišić dovodi u vezu s Đakovačkim ugovorom iz 1393. Razlog za tu kraljevu akciju prema Horvatima kao i za držanje Vuka Vukčića, koji i nakon Dobora ostaje Žigmundov neprijatelj, treba — prema Šišiću — tražiti u tome što je Ivaniš nastojao Dabišu skloniti da pogazi ugovor u Đakovu i stječe pristaše među bosanskom vlastelom, od kojih se Vuk Vukčić prvi odazvao njegovu pozivu (Vojvoda Hrvoje, 95).

²⁷ Rački, n. dj., 136.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:

IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB